Місячний Економічний Моніторинг України

№216, січень 2023 року

Резюме

- Через повномасштабну війну росії проти України реальний ВВП впав на 30% у 2022 році, а інфляція споживчих цін склала 26,6% дпр в грудні.
- Сільське господарство зросло в грудні вперше з початку року завдяки пізньому збору врожаю кукурудзи.
- Обстріли російськими військами енергетичної інфраструктури призвели до дефіциту електроенергії, що за оцінкою становить 25% від потреби.
- Через використання бізнесом та громадянами генераторів для виробництва електроенергії збільшився попит на пальне, імпорт якого зріс на 20-30%.
- В грудні пришвидшився експорт зернових залізницею та через морські порти.
- Товарна торгівля України скоротилась на 30% за рік, що співставно з кризою 2014-2015 років та навіть трохи краще, ніж під час глобальної кризи 2008-2009 років.
- У грудні 2022 року в Україну надійшли рекордні суми міжнародної допомоги, що профінансувало традиційне грудневе підвищення бюджетних видатків.
- США та ЄС в грудні ухвалили рішення, які забезпечать велику частку планового зовнішнього фінансування на 2023 рік у сумі 38 млрд дол. США.
- Міжнародна допомога не лише фінансувала бюджет, але й допомагала НБУ утримувати обмінний курс.

Фінансується Європейським Союзом

ІЕД відновлює публікацію Макроекономічного моніторингу України за фінансової підтримки Європейського Союзу в рамках проєкту «Економіка України під час війни та підтримка українців, постраждалих від війни».

Автори: Олександра Бетлій, Ірина Коссе, Віталій Кравчук, Вероніка Мовчан

ВВП та реальний сектор: У грудні зростало сільське господарство

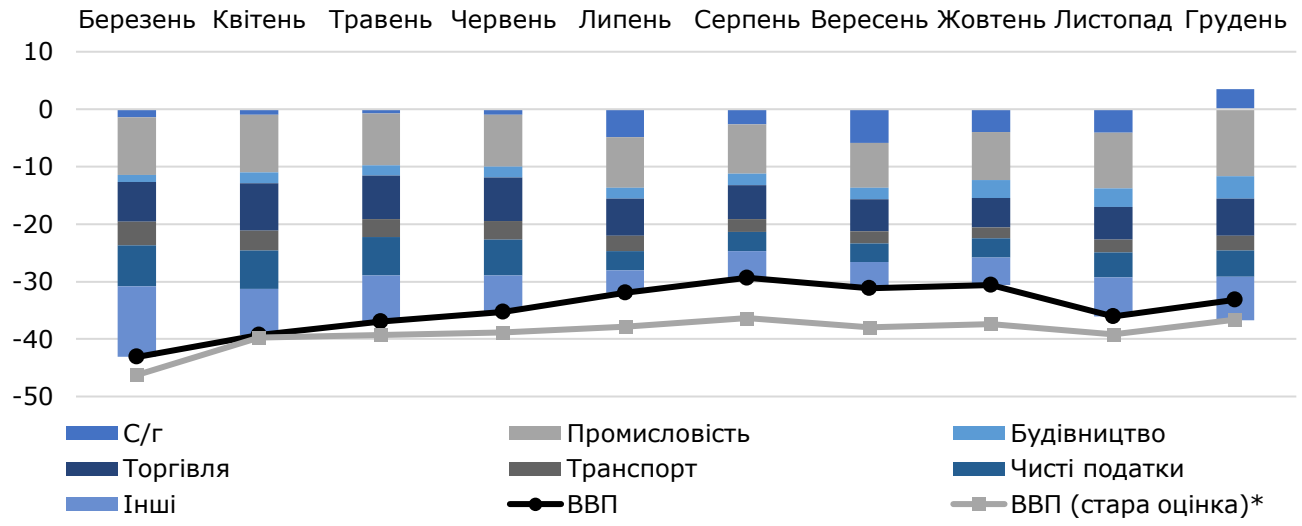
У грудні 2022 року, за оцінкою ІЕД, сільське господарство зросло через пізнє збирання врожаю кукурудзи. За даними Мінагрополітики в грудні було зібрано до 6 млн тонн кукурудзи, що в рази більше за показник 2021 року (орієнтовно 2,3 млн т). В результаті цього падіння реального ВВП сповільнилось за оцінкою до 33,2% дпр у грудні після падіння на 36% дпр в листопаді.

Темпи падіння також сповільнились у харчовій та легкій промисловості, оскільки підприємства цих галузей адаптувались до перебоїв в постачанні електроенергії. Компанії закупили генератори та пальне для них, безперебійні засоби живлення, а також внесли зміни в графіки роботи.

Водночас ситуація погіршилась в усіх галузях добувної промисловості, а металургія впала на 70%. Крім того, за оцінкою, пришвидшилось падіння в транспорті, зокрема через повільніше проходження польського кордону автомобільним транспортом через ретельніші перевірки з боку польського фітосанітарного контролю, а також внаслідок ударів росіянами по енергетичній інфраструктурі. Показники торгівлі погіршились передусім через вищу статистичну базу.

Ситуація в енергетиці залишалась складною через обстріли росії. Однак перерви у електропостачанні були більш локальні та стосувались в окремі дні Одеської області та м.Київ.

Рисунок 1: Внески до реального ВВП, в.п.

*Примітка: * ВВП (стара оцінка) - зроблена експертами ІЕД оцінка ВВП до перегляду відповідно до оперативних даних Держстату з ВВП за 2-3 квартали 2022 року та окремих показників за січень-червень. Джерело: оцінка ІЕД, зроблена за підтримки Програми USAID "Конкурентоспроможна економіка України"*

В цілому, за оцінкою ІЕД, реальний ВВП у 2022 році скоротився на близько 30%. Ситуація погіршилась в усіх секторах економіки. Водночас за складовими ВВП з боку попиту зростало державне споживання, що пояснювалось більшими витратами на обороноздатність країни. Реальне приватне кінцеве споживання скоротилось на близько 29% через міграцію людей в безпечніші райони України та за кордон, більше безробіття, повільніше зростання номінальних доходів на фоні високої інфляції. Реальне валове нагромадження основного капіталу впало принаймні на половину через бюджетні обмеження як в приватному, так і в публічному секторах, а також через надвисоку невизначеність та втрату територій.

Падіння внутрішнього попиту негативно вплинуло і на імпорт, який різко впав в реальному виразі. Втім імпорт підтримали вищі оборонні закупівлі закордоном, а в четвертому кварталі закупівля генераторів, пального та товарів, необхідних в умовах дефіциту електроенергії. Реальний експорт товарів скоротився через втрату територій, дорогу та складну логістику, руйнування підприємств, брак доступності фінансування.

Енергетика: зберігається дефіцит електроенергії

В українській енергосистемі станом на початок січня зберігається суттєвий дефіцит електроенергії (близько 25%), половина енергосистеми пошкоджена або зруйнована, «Укренерго» застосовує аварійні відключення. В системі працюють вісім енергоблоків АЕС, бо 3 січня 2023 року «Енергоатом» вивів один з атомних енергоблоків у плановий капітальний

ремонт. За оцінками загальний дефіцит електроенергії в Україні на другу декаду грудня становив 3-4 тис. МВт. За даними ДТЕК виробництво електроенергії у січні-листопаді 2022 року скоротилось на 28% дпр, споживання впало на 30% дпр.

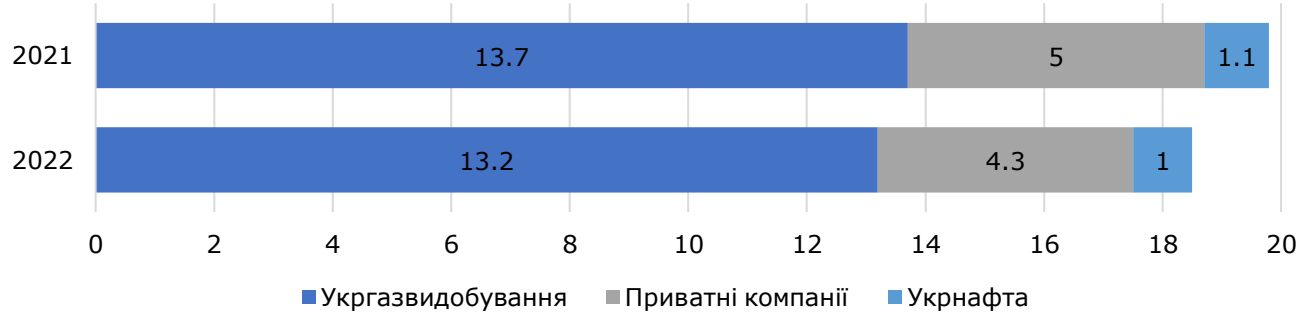
Дефіцит електроенергії в майбутньому може пом'якшити будівництво «Укргідроенерго» третьої черги Дністровської ГАЕС потужністю 972 МВт. Побудовані дві черги станції мають потужність 1296 МВт в генераторному режимі.

Національна комісія, що здійснює держрегулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП) затвердила трьохетапне підвищення тарифу «Укренерго» для промисловості на передачу електроенергії протягом 2023 року – з січня, квітня та липня. Зокрема, з 1 січня 2023 року тариф збільшиться на 10% – з 345,64 до 380,28 грн/МВт-год, з квітня та липня – ще на 13,1% та 12,7% відповідно. Тариф «Укренерго» на диспетчеризацію для промисловості також зростатиме поетапно, на 9,9%, 18,4% та 18,1% відповідно.

Масове застосування генераторів збільшило попит на бензин та дизель. Оператори ринку збільшили постачання бензину в Україну на 36% дпм, дизельного пального на 25%, а автогазу на 23%. Уряд скасував до 1 травня мита на ввезення генераторів та іншого подібного обладнання, а також гарантував імпортерам електроенергії з країн ЄС безперебійне електропостачання до 30 квітня. Невеликий імпорт електроенергії в Україну почався 1 січня (узгоджені комерційні перетікання 0,7 ГВт вночі та 0,6 ГВт вдень).

Внаслідок військових дій, тимчасової окупації частини території України та руйнувань видобуток газу скоротився з 19,8 у 2021 до 18,5 млрд кубометрів у 2022 роках. При цьому видобування приватних компаній впало на 15%. Це найнижче значення видобутку за останні 20 років. Споживання також скоротилось (на 30% дпр до близько 19 млрд куб. м). Однак все ж за оцінкою «Нафтогазу» сьогодні бракує 2 млрд кубометрів газу для проходження зими, хоча в сховищах ще є 11,7 млрд куб. м. Тому «Нафтогаз» вже домовився про додаткове постачання 450 млн куб. м газу від норвезької Equinor та інших продавців. Проходженню зими має сприяти наявні на складах 1,2 млн тонн вугілля для забезпечення роботи ТЕС.

Рисунок 2: Видобуток природного газу в Україні, млрд куб. м

Джерело: ExPro Consulting https://expro.com.ua/novini/ukrana-v-2022r-skorotila-vidobutok-gazu-na-6-do-185-mlrd-kub-m

Кабмін ухвалив газове ПСО (покладання спеціальних зобов'язань) для виробників електроенергії. «Нафтогаз» постачатиме газ для виробників електроенергії за ціною, нижчою від ринку, залежно від умов постачання: 11 тис. грн та 16,5 тис. грн за 1000 кубометрів. Це дасть змогу виробникам тепла використовувати газ для виробництва електроенергії не у збиток.

Транспорт: російські атаки на енергетичну інфраструктуру гальмують експорт

Загальний обсяг перевезень на експорт впав на 4% з 9,1 млн т в листопаді до 8,8 млн т в грудні. Падіння відбулось в залізничних та автомобільних перевезеннях відповідно на 14% та 30% дпм. Натомість експортні перевезення морським транспортом зросли в грудні на 10% дпм.

Загальний обсяг перевезень імпортних товарів зріс на 18% дпм з 2 млн т до 2,36 млн т. В грудні зросли імпортні перевезення всіма видами транспорту: втричі річковим транспортом, на 7% автомобільним, на 21% морським, на 4% залізничним.

В грудні в порту «Рені» розпочав роботу контейнерний термінал «Вікінг Альянс», який на сьогодні є єдиним морським контейнерним терміналом в Україні, що працює. До грудня

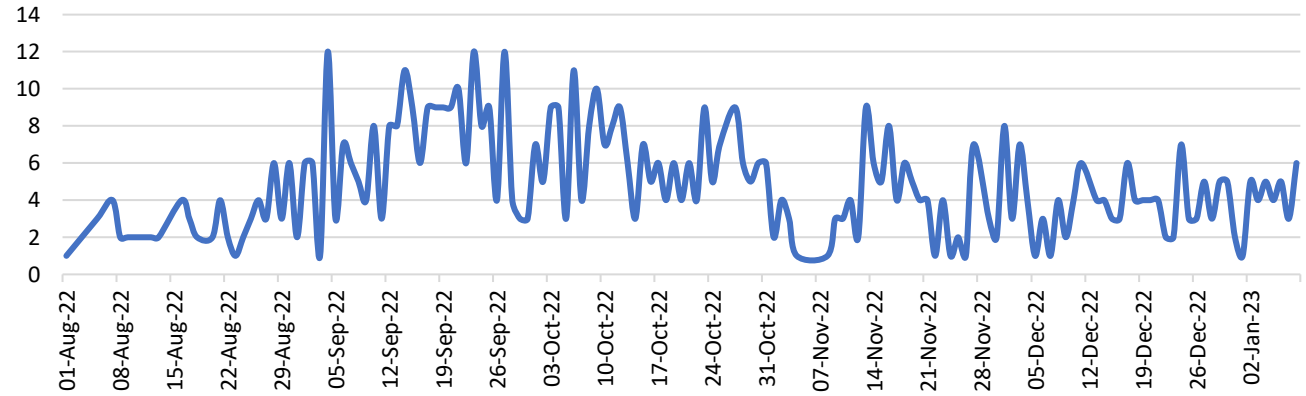
контейнери доставляли до портів Румунії, а потім залізницею в Україну. За перший місяць роботи цього терміналу в порту опрацювали близько 1,5 тис. контейнерів.

На початку грудня через атаку безпілотників та знеструмлення була зупинена робота портів Одеси. В цілому за 2022 рік Одеський порт скоротив вантажообіг майже втричі — до 7,7 млн тонн, Чорноморський порт — у 2,2 раза, до 11,7 млн тонн, порт «Південний» — у 3,5 раза, до 15,2 млн тонн, оскільки з кінця лютого до досягнення угоди про Зернову ініціативу в липні порти не працювали. При цьому експорт через морські порти дозволяється лише для зернових, тоді як раніше це був основний експортний шлях і для металургії.

В грудні кількість інспекцій суден, які йдуть «зерновим коридором», суттєво не збільшилась, зберігаються черги. В кінці грудня в черзі на інспекційну перевірку перебувало 96 суден.

На початку січня 2023 року клуб взаємного страхування P&I заявив, що скасовує покриття ризиків війни проти України після виходу перестраховиків із регіону через загрозу великих збитків. Це ускладнить фрахтувальникам пошук страховки, підвищить ціни на перевезення та може означати, що деякі кораблі ходитимуть незастрахованими. Водночас навряд чи експорт зернових зупиниться.

Рисунок 3: Кількість інспекцій суден, що проходять по «зерновому коридору», шт.

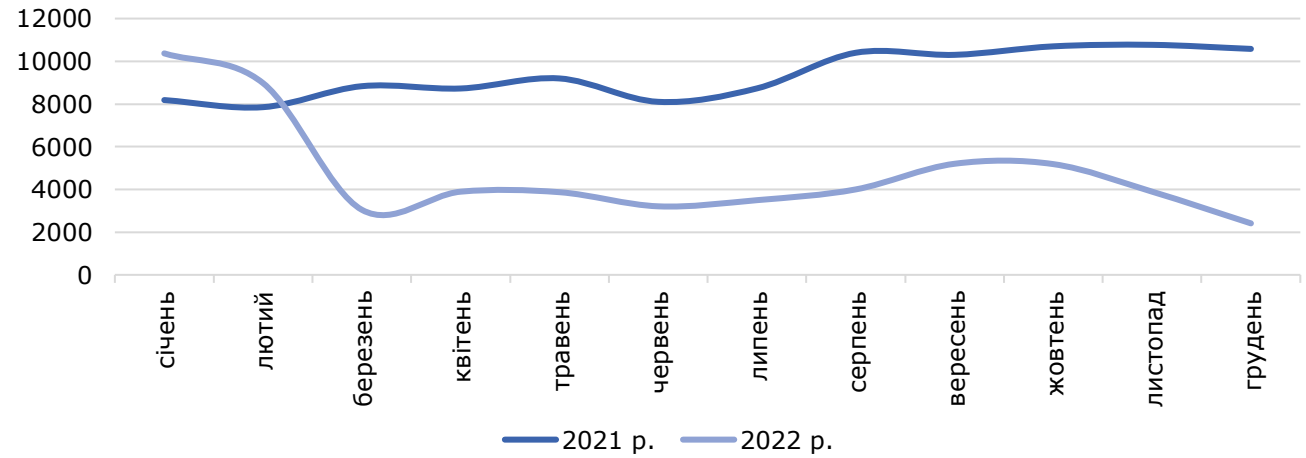

Джерело: Black Sea Grain Initiative Vessel Movements https://data.humdata.org/dataset/black-sea-grain-initiative-vessel-movements

Атаки на енергетичну інфраструктуру вплинули на роботу залізниці. Найгірша ситуація склалась в Одеській області. Там біля порту Ізмаїл скупчилось кілька тисяч вагонів. Крім того, великі черги зберігаються на станціях Батьово, Чоп та Дякове.

В грудні залізницею у внутрішньому та міжнародному сполученні перевезено 10,1 млн т, що на 0,4 млн менше, ніж у листопаді. За 2022 рік «Укрзалізниця» перевезла 150,6 млн т вантажів, що на 52% менше, ніж за попередній рік. Водночас обсяги міжнародних пасажирських перевезень у 2022 році зросли в 9 раз.

Рисунок 4: Обсяги експортних залізничних перевезень, тис. т

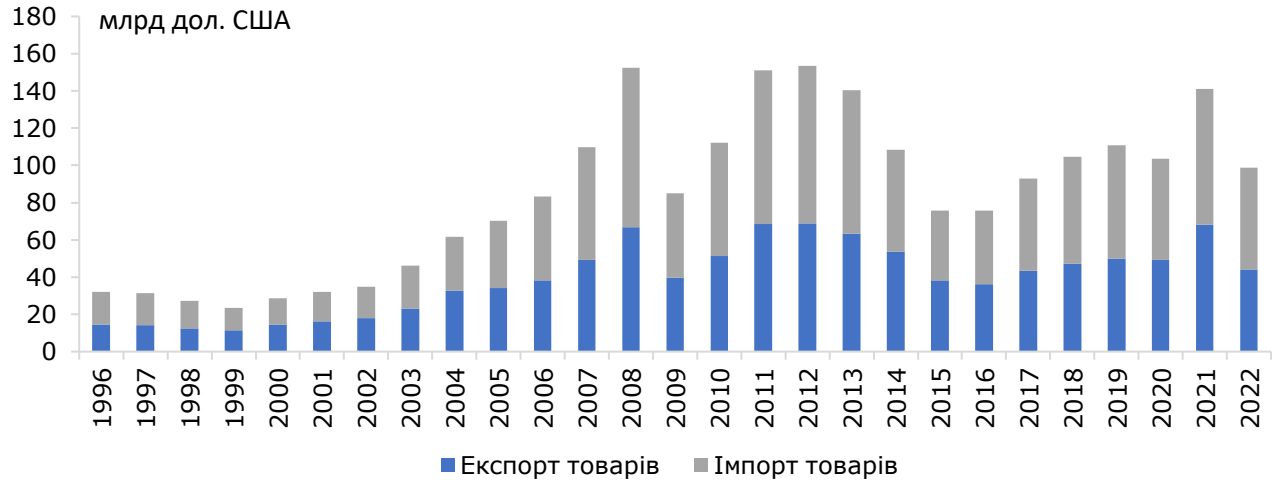
Джерело: «Укрзалізниця»

В грудні на міжнародному пункті пропуску "Ягодин – Дорогуськ" запрацював експериментальний проєкт запровадження електронної черги вантажівок на перетин кордону «єЧерга», покликаний скоротити час проходження кордону. Проте атаки на енергосистему та комп'ютерні збої зупинили роботу системи на тиждень. «єЧерга» продовжила роботу 25 грудня. Через це, а також через посилення фітосанітарних інспекцій з боку польських інспекторів на кордонах утворились великі черги з вантажівок, які подекуди досягали 40 км.

Міжнародна торгівля: Війна призвела до стрімкого скорочення торгівлі товарами

У 2022 році торгівля товарами скоротилась на 30% до 98,7 млрд дол. США. Це за темпами падіння співставно з кризою 2014-2015 років, але дещо менше, аніж ситуація у зовнішній торгівлі України під час глобальної кризи 2008-2009 років.

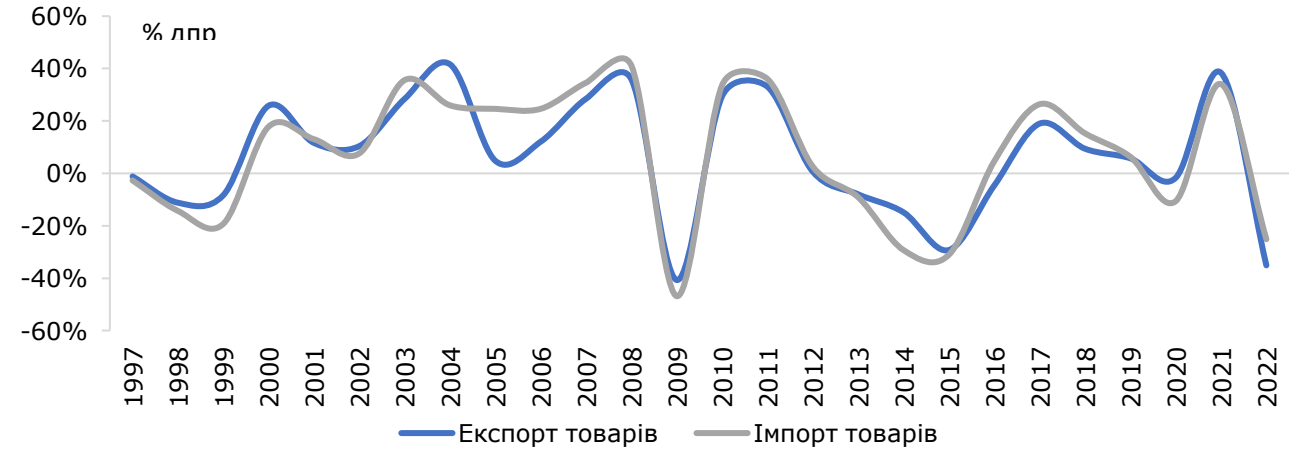
Рисунок 5: Торгівля товарами України

Джерела: Держстат, Міністерство економіки України, Міністерство відновлення України

Експорт товарів знизився до 44,2 млрд доларів США, що на 35% менше за показник 2021 року. Це друге за значенням падіння експорту за історію спостережень, у 2009 році скорочення склало 41%. Як і під час кризи 2008-2009 років, найбільше скорочення відбулось у експорті металів. Якщо у 2009 році експорт чорних металів зменшився на 55% дпр, то у 2022 році, за попередніми оцінками, падіння склало близько 70%. Відповідно, частка чорних металів у загальному товарному експорті впала вдвічі порівняно з 20% сукупного експорту у 2021 році.

Рисунок 6: Темпи зміни торгівлі товарами України

Джерела: Держстат, Міністерство економіки України, Міністерство відновлення України

Натомість частка продукції сільського господарства та харчової промисловості збільшилась до понад 50% товарного експорту. Це пояснюється як вищою географічною диверсифікованістю виробництва, а отже меншим впливом військових дій, так й міжнародними зусиллями, спрямованими на відновлення поставок українського зерна для забезпечення глобальної продовольчої безпеки. Зокрема, у 2022 році експорт кукурудзи, лідера за вартістю поставок,

становив 5,9 млрд дол. США, що навіть на 1% вище, ніж у 2021 році. В цілому ж експорт агропромислової продукції був на близько 15% нижче, ніж рік тому.

Імпорт товарів впав на чверть порівняно з 2021 роком та, за попередніми оцінками, становив 54,5 млрд дол. США. Мінеральне паливо було ключовим товаром імпорту, вартість залишилась близькою до рівня минулого року. Другою за значущістю категорією імпорту стали транспортні засоби. Імпорт різко виріс у грудні, значною мірою внаслідок ввезення обладнання для створення автономних систем генерації та накопичення електроенергії, а також пального для підтримки їх роботи.

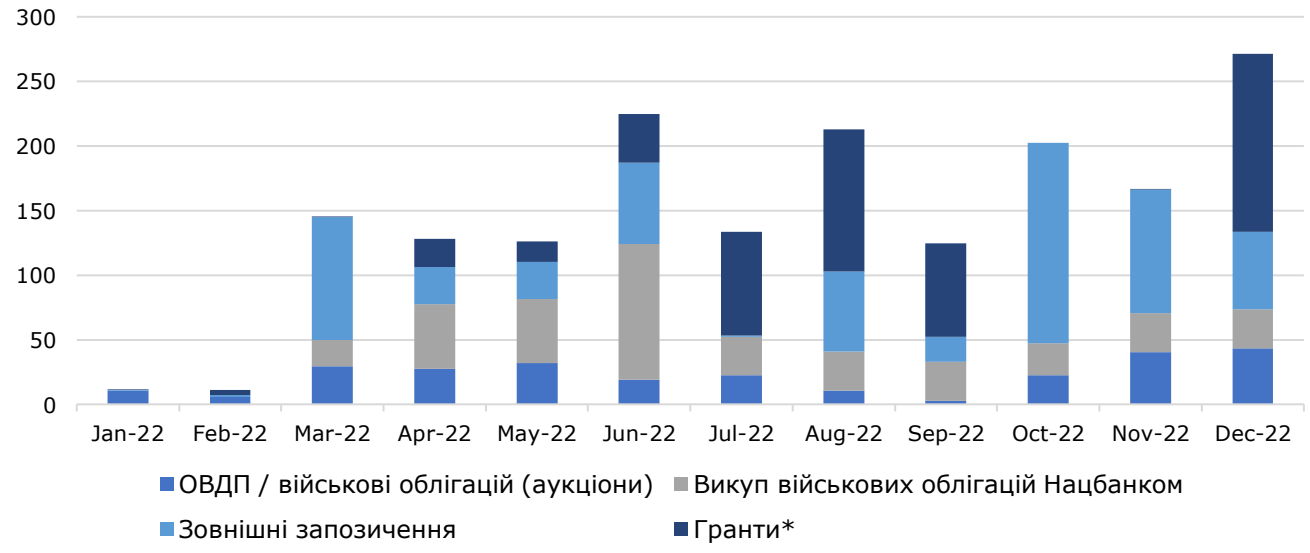
Державний бюджет: Рекордна фінансова міжнародна допомога в грудні

2022 рік. В грудні 2022 року в Україну надійшла рекордна сума міжнародної фінансової допомоги. Так, у формі грантів, передусім від США, надійшло 136 млрд грн, а від пільгових позик – 60 млрд грн. Позики переважно були від ЄС, Канади та Світового банку. Такі обсяги допомоги в грудні допомогли уряду збільшити фінансування видатків на фоні досить стабільних доходів. Так, видатки грудня за оперативною інформацією були на 30,4% вищі за рівень листопада і на 75% більшими за жовтневий показник. З одного боку, таке зростання видатків свідчить про більші бюджетні надходження. З іншого боку, зберіглась традиція довоєнних років, коли в грудні фінансують все, що можна, і в результаті є питання до ефективності витрат та спроможності розпорядників бюджетних коштів їх планувати.

Дефіцит державного бюджету у 2022 році оцінюється близько 19% ВВП, що є безпрецедентним рівнем. При цьому дефіцит був відчутно меншим за плановий, оскільки з 31,2 млрд дол. США міжнародного фінансування, що надійшло після 24 лютого, гранти становили 44,4% (і вони обліковуються як складова доходів). Валове внутрішнє фінансування від військових облігацій за цей період склало 650,8 млрд грн, з яких 400 млрд грн напряму були викуплені Національним банком України.

За оперативними даними Держказначейства, у 2022 році до загального фонду державного бюджету надійшло 1 491,1 млрд гривень, що на 37,5% більше за минулорічний показник. Певне зростання доходів від ПДФО пояснюється вищими сумами податку, які були сплачені з грошового забезпечення військових. При цьому інфляція підтримала доходи від внутрішнього ПДВ, тоді як суми відшкодування ПДВ скоротились вдвічі як через брак ліквідності в уряду, так і через падіння експорту. Надходження від імпортного ПДВ скоротились внаслідок запроваджених в перші місяці повномасштабної війни пільг та значного скорочення імпорту товарів у гривневому виразі.

Рисунок 7: Фінансування та гранти, які надійшли в державний бюджет, млрд грн

*Примітка: * гранти є частиною доходів бюджету, які обліковуються за кодом 42000000 «Від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ».*
Джерело: Мінфін, openbudget.gov.ua

Зовнішнє фінансування допомогло уряду вчасно фінансувати соціальні видатки. Водночас внутрішні надходження (податкові доходи та залучення від військових облігацій) є джерелом фінансування обороноздатності держави.

2023 рік. В грудні зросла прогнозованість міжнародної допомоги на 2023 рік. Так, ЄС остаточно ухвалив рішення про надання Україні допомоги у розмірі 18 млрд євро, яку будуть виділяти регулярними платежами. Найближчим часом очікується підписання меморандуму між Україною та ЄС, що визначить умови надання допомоги. Також Консолідований закон про бюджет США, прийнятий у грудні, та плани адміністрації США передбачають виділення Україні бюджетної допомоги на суму США 9,9 млрд дол або 1,1 млрд дол США в середньому за місяць у січні-вересні 2023 року. Ще близько 900 млн дол. США передбачено програмами Світового банку. Отже джерела частини зовнішнього фінансування, яке передбачено в Державному бюджеті на 2023 рік у сумі 38 млрд дол. США, вже зрозумілі.

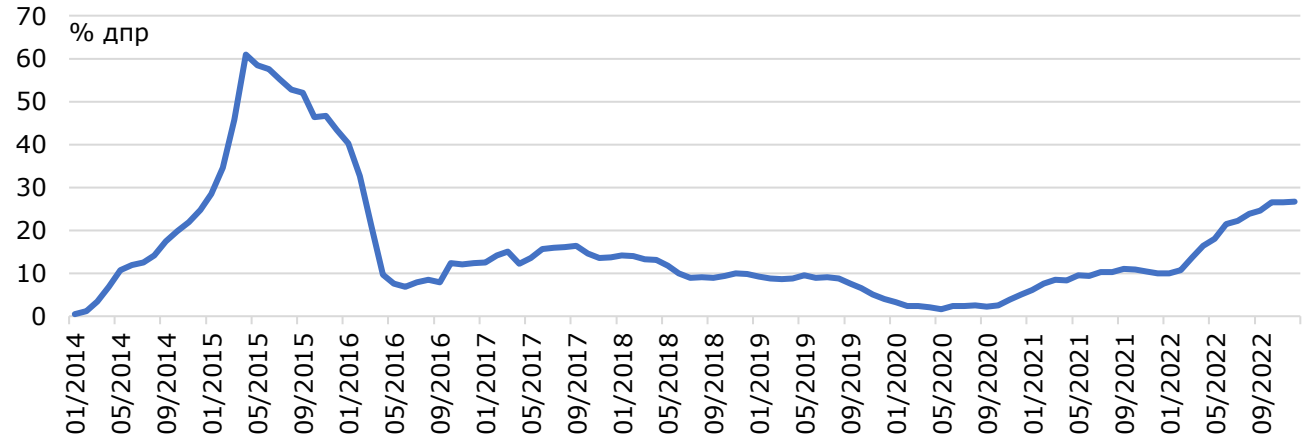
Також в грудні МВФ затвердив Моніторингову програму із залученням Ради Фонду для України (РМВ). У разі її успішного проходження у березні 2023 може замінитись великою програмою з фінансуванням.

Водночас є ймовірність, що у 2023 році буде перевиконано планові показники з внутрішніх запозичень. Так, в законі про Державний бюджет передбачено внутрішні запозичення лише у сумі 90 млрд грн, тоді як лише 10 січня від випуску ОВДП залучили 23,5 млрд грн. Цьому сприяло те, що з 11 січня 2023 року банки матимуть змогу покривати до 50% від загального обсягу обов'язкових резервів за рахунок бенчмарк-ОВДП із міжнародним ідентифікаційним номером (ISIN) UA4000227045.

Інфляція: Стабільна в грудні незважаючи на дефіцит електроенергії

У грудні інфляція у річному вимірі становила 26,6%. Зростання споживчих цін до попереднього місяця становило лише 0,7%, що є одним із найнижчих показників після запровадження воєнного стану. Це відображало вплив як тимчасових і сезонних факторів, так і більш фундаментальних. Серед тимчасових факторів важливими були зниження цін на яйця внаслідок збільшення поставок та сезонне зниження ціни на одяг та взуття. Водночас стабілізація девальваційних очікувань, обмежений споживчий попит та регулювання тарифів на комунальні послуги державою стримували зростання цін. При цьому дефіцит електроенергії не призвів до збоїв поставок споживчих товарів, а виробники та торгові мережі поки не перекладали на споживачів додаткові витрати, пов’язані із використанням генераторів, та збитки через перебої із постачанням електроенергії. Це може бути пов’язано із небажанням відлякувати і так обмежений споживчий попит у передсвятковий сезон. Втім, ці додаткові витрати можуть вплинути на ціни у наступні місяці.

Рисунок 8: Інфляція споживчих цін

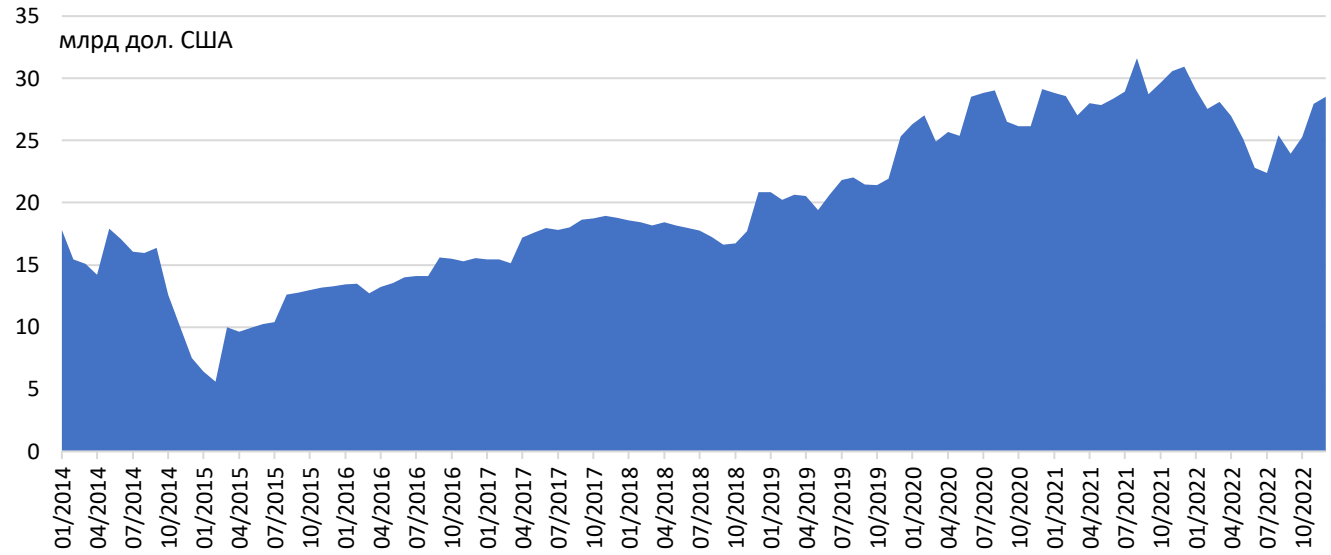
Джерело: Держстат

Монетарна політика: Зовнішня допомога підтримала обмінний курс

НБУ з 11 січня впровадив підвищені вимоги до обов’язкових резервів, про що було оголошено 9 грудня за результатами засідання комітету з монетарної політики. Йдеться про підвищення вимог до резервів за поточними рахунками на 5 відсоткових пунктів. Як наслідок, банки зобов’язані тримати більше коштів на кореспондентських рахунках в НБУ. На 11 січня кошти на коррахунках банків збільшились до 140 млрд грн порівняно із 78 млрд грн в середньому за

грудень. Втім, поки ставки за депозитами фізичних осіб, що було метою запроваджених заходів, суттєво не змінились.

Рисунок 9: Міжнародні резерви

Джерело: НБУ

Міжнародні резерви НБУ на кінець 2022 року становили 28,5 млрд дол. США станом на початок грудня порівняно з 30,9 млрд дол. на початку року. За даними НБУ уряд залучив у чистому виразі (тобто за вирахуванням витрат на відсотки та погашення державного боргу в іноземній валюті) 26,1 млрд дол до міжнародних резервів через розміщення валютних ОВДП та отримання грантів та кредитів від міжнародних партнерів. При цьому НБУ витратив протягом 2022 року майже 25,0 млрд дол. США у чистому виразі на підтримку фіксованого курсу гривні. Також на обсяг резервів впливали виплати Україною за попередніми програмами МВФ та зміна вартості інвестицій НБУ.

Контакти:

Інститут Економічних Досліджень
та Політичних Консультацій
вул. Рейтарська 8/5-А, 01030 Київ
Тел. (+38044) 278-6342
E-mail: institute@ier.kyiv.ua
http://www.ier.com.ua

Застереження

Ця публікація була підготовлена Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій за фінансової підтримки Європейського Союзу. Її зміст є виключною відповідальністю Інституту економічних досліджень і політичних консультацій і не обов'язково відображає погляди Європейського Союзу. МЕМУ має виключно інформаційний характер. Судження, представлені у цій публікації, відображають нашу точку зору на момент опублікування та можуть бути змінені без попередження. Хоча ми доклали самих ґрунтовних зусиль для підготовки якомога точнішої публікації, ми не беремо на себе жодної відповідальності за можливі помилки. Інститут не несе зобов'язань за будь-які збитки чи інші проблеми, які виникли прямо чи опосередковано через використання будь-яких показників цієї публікації. В разі цитування обов'язковим є посилання на Інститут економічних досліджень та політичних консультацій.